

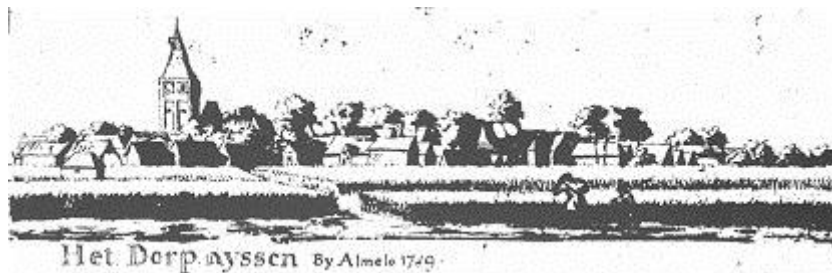
De geschiedenis van de Schildkerk

“Parochia Risnen”

Voor zover bekend is in deze streken het Evangelie gebracht door Lebuïnus (overleden 773 te Deventer) aan het eind van de 8e eeuw. Hij bouwde tussen 770 en 773 een houten kapel op het Schild. Deze kapel werd door de Saksen verwoest. Ook de opvolger Lutgerus heeft zich bezig gehouden met de bouw van een kapel/kerk, hierover is echter weinig bekend. Het Schild was een oud Saksische verdedigingplaats.

De “parochia” Risnen wordt voor het eerst vermeld in het register van de Graaf van Dalen, heer van Diepenheim in 1188. De schutspatroon van de parochie was St. Dionysius, de 1^e bisschop van Parijs, die rond het jaar 270 werd omgebracht, onthoofd om het Evangelie. De parochie Risne was de moederkerk van Wierden en Holten.

Uit die tijd dateert de kerk te Rijssen die gebouwd werd op de plaats van de huidige Noordbeuk, een kerkje in Romaanse stijl, ter lengte van 3 gewelfde vakken in tufsteen. Een gedeelte van de noordmuur van deze kerk bestaat nog, hoewel verminkt; dit wordt geacht één van de oudste stukken metselwerk in Twente te zijn. Aan de buitenkant is nog duidelijk de Romaanse oorsprong terug te vinden in de rondboogjes waarvan elk vak er 5 heeft. De buitenste boogjes eindigen in Lisenen. Boven het maaiveld zijn aan de buitenkant de veldkeien, in verschillende vorm en grootte te zien die gebruik zijn als fundering. Ook Lutgerus, de opvolger van Lebuïnes, heeft deze manier van funderen rond 800 gebruikt voor zijn kerk/kapel.

De Schildkerk met toren gezien vanuit het zuidwesten in het jaar 1729

Periode 15e tot en met de 17e eeuw

Het noorderkoor met oostelijke koorsluiting is gebouwd in het laatste kwart van de 15e eeuw. De fundering hiervan bestaat uit zware veldkeien, die rondom zichtbaar zijn. Onder het middelste raam bevond zich een vierkante opening, een z.g.n. hagoscoop, waardoor lijdens aan besmettelijke ziekten toch een blik op het altaar konden werpen en zo ook de misbediening konden bijwonen. Van de binnenkant is deze opening dicht gemetseld.

Het middenkoor, eveneens gefundeerd op veldkeien, is gebouwd in het eerste deel van de 16e eeuw en beneden opgetrokken van tufsteen en hogerop van baksteen met lagen tufsteen.

In 1662 is de kerk grotendeels door een brand verwoest. Nadere bijzonderheden hierover ontbreken. Beide koren zijn voorzien van schuin afgedekte steunberen, waarvan die van het middenkoor in de 19e eeuw zijn vernieuwd. Bij deze vernieuwing kreeg het Romaanse schip ook de stenen kruisribgewelven. Tegen de wanden ontspringen de ribben op geprofileerde kraagstenen met maskers. Bijzonder is het stenen masker achter de preekstoel. Dit is in afwijking van alle andere maskers getooid met een "duivelsmaker"

De kerk was voorzien van een Romaanse toren, aan de westzijde van de toenmalige noorderbeuk. Het onderste gedeelte bestond uit een stevig fundament van keien, verder uit een dubbele muur, spouwmuur van turfsteen, gevuld met keien, tras en kalk en eindelijk het bovenste gedeelte uit baksteen.

Een zwaar stenen gewelf scheidde de toren inwendig in 2 delen. Uit deze opsomming lijkt dat het bovenste deel uit een latere periode was, waarschijnlijk toen de 2^e beuk gebouwd werd. Voor herstel van de toren hadden op 16 maart 1622 Ridderschap en Steden f 500, - toegestaan. In 1826 verkeerde de toren "in een bouwvallige en gevaarlijke staat". De Stadsarchitect en Bouwmeester W. Nieuwenhuis te Deventer had een inspectie uitgevoerd en een bestek klaar gemaakt voor een grote reparatiebeurt. Volgens deze architect had de dracht van 3 klokken het meeste bijgedragen tot de bouwvallige toestand. In de nacht van 4 op 5 juni 1826 is de toren ingestort van de spits tot de deur, dienende tot ingang van de toren en de kerk. Eerst waren echter nog de klokken uit de toren verwijderd. Stenen van de ingestorte toren zijn gebruikt voor de muur van de "oude" begraafplaats aan de Oranjestraat.

Periode na 1826

In de periode 1828-1829 heeft men een nieuwe toren gebouwd, boven op een uitbreiding van de kerk met 1 trafee. Het geheel werd afgesloten met een classistische voorgevel.

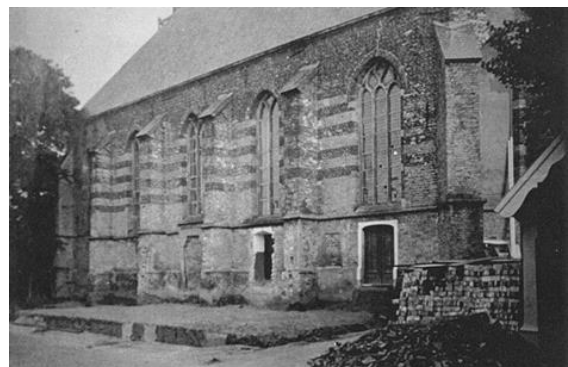
Uit 1895 dateert de aanbouw aan de noordkant:

- nieuwe ingangspartij tegenover "koarkepedje"
- doopkamer en consistorie.

Een Romaanse rondboogingang op die plaats werd "in de kerk de kerk opgenomen"

Latere uitbreidingen betroffen de bouw van de consistoriekamers in 1895 en de zuidelijke dwarsbeuk met grote galerij in 1925.

De Schildkerk verkreeg hiermee zijn huidige karakteristieke uiterlijk. De toren is eigendom van de burgerlijke gemeente Rijssen

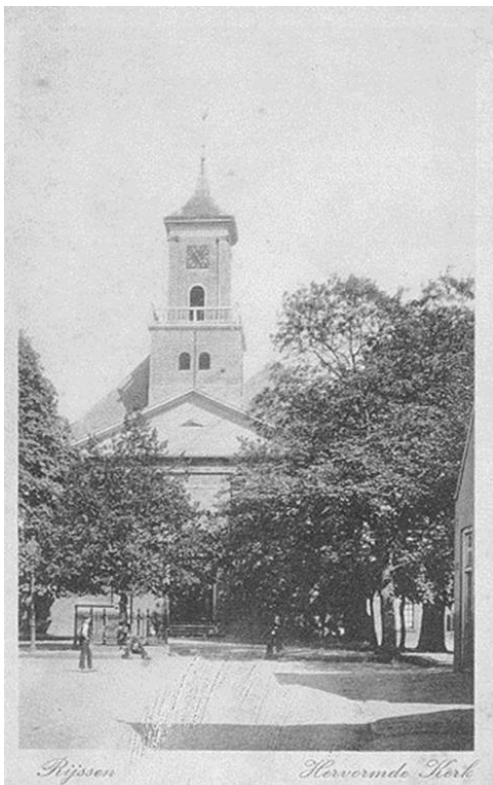
De toren had aanvankelijk 3 klokken. De grootste klok, eens gewijd aan de Heilige Anthonius, was gegoten door de beroemde Geert van Wou uit Kampen, gewicht 1515 Ned. Ponden.. Zij had in Gothieke letters als opschrift "Sanctus Anthonius vocor Gherardus de Wou me fecit MCCCCLXXX (1484). In 1798 is deze onklaar geraakt; al dan niet door krijgsvolk moedwillig vernield. Ter financiering van de bouw van de nieuwe toren is deze klok in 1828 door de Gemeente verkocht aan de Rijksgeschutsgieterij te 's Gravenhage, opbrengst € 1.151,40 minus € 11,40 vrachtkosten = € 1.140, -.

In 1829 eveneens ter financiering van de toren verkocht "ene nog andere gebersten klok uit den ouden toren", wegende 850 N.P, waarde € 646, -.

De 3^e klok, de kleinste, gewicht 710 kg is in 1743 in de toren gehangen. Zij droeg als opschrift "me fecit Ciprianus Crans Jansz Amstelodami anno 1743. Deze klok is op 16 maart 1943 door de Duitsers weggehaald en nooit weer boven water gekomen.

De huidige klok is in 1948 door Jan Jacob en Grietje ter Horst geschonken ter gelegenheid van de feesten rond de viering van het 700 jaar stadsrecht. Zij werd gegoten door de Gebr. Van Bergen uit Midwolda. Het opschrift op de klok luidt: "1943, wat'nen tied. Oorlog, mooie klokke kwiet. Riessen 7 eeuw'n stad. 5 joar l later fees 'e had. Op det fees zin ik geboor'n. 't Volgend joar hùn'k al in toorn. 'k Luu bieju vuurspood, teeg'nslag. 'k Galme Gods lof elke dag". Op de keerzijde: Geschonken door Jan en Grete ter Horst. Rijssen 27 juli 1948.

De huidige toren is sinds 26 april 1973 een carillon rijk bestaande uit 25 klokken. Groot promotor van dit carillon was oud-burgemeester G.J.Smit. Op 6 april 1998 werd mede op zijn initiatief dit carillon uitgebreid tot 50 gesponsorde klokken.

De voorzijde van de Schildkerk tussen 1826 en 1924. Rechts (tussen de bomen) is nog de oude Learkamer te zien die in 1924 moest plaatsmaken voor de laatste uitbreiding.

De laatste uitbreiding van de Schildkerk aan de zuidzijde in 1925.

Het interieur door de eeuwen heen . . .

Het oudste stuk hiervan is het Romaanse doopvont, waarschijnlijk eveneens uit de 12^e eeuw. Bij een bezoek in 1969 van 2 bouwkundigen van Monumentenzorg beweerden deze heren stellig dat dit “Karolingisch” zou zijn. Waarschijnlijk moeten we dit wel in twijfel trekken. De dierenfiguren op de voet betekenen de duistere machten die door deoop in Christus uitgedreven zijn. Omdat vele van die doopvonten ook versierd waren met heilige figuren, heeft men in de Reformatie deze doopvonten uit de kerk verwijderd. Uit die periode dateert waarschijnlijk het koperen doopvontje aan de preekstoel. De stenen doopvont heeft in de periode toen ds. De Bruin in Rijssen stond (1913-1915) dienst gedaan als bloembak in de pastorietaan. In 1965 is het weer in de kerk onder de preekstoel geplaatst, na voorzien te zijn van een roosterwerk en schaal, welke dus niet origineel zijn. De doopvont wordt weer gebruikt in de diensten waarin het sacrament van de Heilige Doop wordt bediend.

In 1335 is door Evert van Bevervoorde met bewilliging van zijn echtgenote, Agnes van Almelo, zijn zoon Rudolf en zijn dochters Machteld en Gostua een altaar met beneficium in de kerk gesticht in het noorderkoor (gedeelte gericht naar het oosten)

Het interieur van de Schildkerk voor de uitbreiding en verbouwing van 1925.

In 1924 is, gedwongen door groot gebrek aan zitplaatsen, de zuidelijke beuk aangebouwd, met galerij en een nieuw trapportaal; gevolg een wat andere indeling. Diverse grote banken (o.a. Oosterhofbank, Grimbergerbank), het doophek etc. zijn toen verplaatst.

Tijdens en na de Reformatie

De Reformatie drong pas werkelijk in Rijssen door in het laatst van de 16^e eeuw. In 1598 wordt de Schildkerk gezuiverd van alles wat aan de Roomse tijd herinnert. Rijssen verzocht daartoe metselaars uit Deventer om dit werk te doen met als opdracht “dat de kercken so haast enichzins soenlick gesuvert sullen werden”. Het altaar wordt daarbij ook afgebroken; de altaarsteen ligt nog altijd in de kerk. Gespaard is, naast de doopvont, alleen een wirstenen beeld, voorstellende de “Moeder Gods met kind”. Dit bevindt zich in het Aartsbisschoppelijk museum te Utrecht.

De "Oosterhofbanken" dateren uit de eerste periode van de 17^e eeuw. Het wapen hierop is van de Langen's van de Oosterhof, 3 ezelskoppen. Bij de uitbreiding in 1924 is de bank tegen de zuidmuur, onder de grote galerij geplaatst. In de achterzijde van de bank zijn de familiewapens geplaatst van alle geslachten die in de loop der tijden de Oosterhof hebben bewoond, t.w. de families Van Langen, van Ittersum, Coenen en Van de Borch van Verwolden. In 1976 werden deze banken door de familie Coenen van de Oosterhof aan de Hervormde Gemeente van Rijssen geschonken.

De "Grimbergerbank" in rococo stijl dateert uit de 18^e eeuw en is 1924 bij de laatste uitbouw van de kerk verhuisd naar haar huidige standplaats. In de kerk "onder 'n toorn" bevindt zich nog een gedeelte van de bank die gebruikt zou zijn door de families die de Eversberg bewoonden.

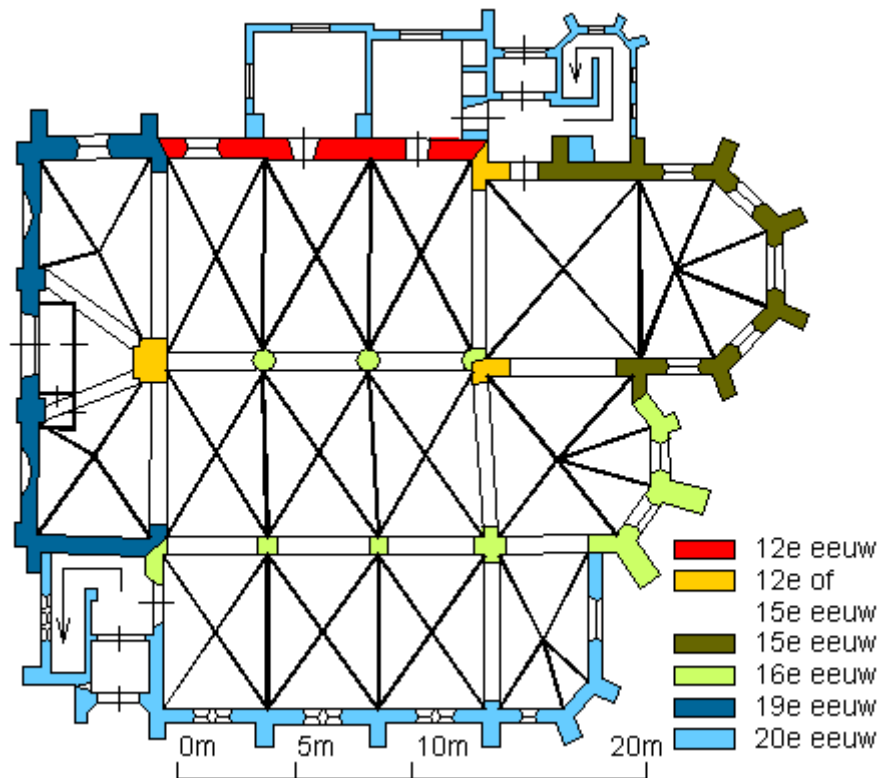

De grafombe van gelige steen (Bentheimer steen) in de kerk is van de "Hoch Wel Geboren Vrouw Brederica van Ittersum Geboren tot Gerner Ao. 1650 Weduwe van Willem Diderich van Schade Heer van Landegge. Een omlijsting met zinnebeelden van het tijdelijke: doodshoofden, doodsbeenderen, zandloper, gebroken zuil, papavers enz. Hierin een voorstelling van de opstanding vermoedelijk verband houdende met Ezechiël 37: 1-15.

In de kerk nog meerdere grafstenen, waaronder de oude altaarsteen in het noorderkoor. In 1899 zijn deze stenen verdwenen onder een cementlaag, ("rampcement aangebracht door vandalistische kerkvoogden" aldus een "geschiedschrijver"). De plattegrond van de "herkenbare" grafstenen bevindt zich in het archief van de Hervormde Gemeente Rijssen.

De preekstoel uit eikenhout is gebouwd in 1812 door C. Nijhof te Almelo.

De bouwfases van de Schildkerk.

Het orgel

In 1770 werd besloten een orgel voor de kerk aan te schaffen

Dit moest zijn “een orgel dat d’ in geluijt en sterkheid’de orgels van Goor en Delden zou kunnen overstemmen”. Een orgel met 8 stemmen, totale kosten f 950, -, gebouwd Joseph Wilhelm Ernst Böhler en Joan Gustav Schilling uit Deventer. Er is weinig over bekend, wel dat het bijna niet gefunctioneerd heeft, mede door een lang slepend proces over het al of niet geheel nakomen van de verstrekte opdracht aangaande het aantal stemmen en pijpen. In 1780 wordt het orgel voor een prijs van f.1000, - doorverkocht naar Zutfen waar het geplaatst wordt in de Nieuwstadkerk.

Het duurt tot 1856 voor er opnieuw gesproken wordt over een orgel in De schildkerk. In dat jaat ontvangen de gebr. Scheuer uit Zwolle opdracht tot de bouw van een nieuw orgel.

Scheuer maakt voor het front gebruik van het ontwerp van medekandidaat orgelbouwer Naber uit Deventer. Het orgel werd geplaatst op de galerij in de noordelijke koorafsluiting,

nu de kleine galerij aan de oostzijde. Bij de uitbreiding van de kerk in 1924 werd het orgel verplaatst naar de huidige plek, tevens gerestaureerd/aangepast en “verknoeid” door de fa. Rudolf Haupt uit Osnabrück. In 1980-1981 is door de fa. Flentrop een nieuw orgel geplaatst, waarbij zo mogelijk gebruik is gemaakt van het oude Scheuer pijpwerk. Het orgel heeft weer de oorspronkelijke dispositie en klankkleur van 1856.

Restauraties

In 1899 heeft de kerk een grote onderhoudsbeurt gehad, waarbij men in de koorafsluitingen muurschilderingen heeft ontdekt, die in verband met de slechte kwaliteit weer werden over gewit. Ook in 1980 bij de laatste onderhoudsbeurt van de binnenkant van de kerk zijn de muurschilderingen opnieuw bekeken. Restauratiepogingen zijn ook toen niet ondernomen. Wel zijn in 1980 de gewelfschotel in het snijpunt van de kruisribben beschilderd door D. ten Hove naar ontwerpen van de heren Goedhart en Den Hertog. De volgende voorstellingen zijn aangebracht (van west naar oost):

Noordbeuk:

1. Koperen slang.
2. Zwaard en zeven sterren.
3. Gebroken brood met beker (H.A.).
4. Lam Gods.
5. Kribbe met kruis.
6. Tak met druiventrossen.

Middenbeuk:

1. Christusmonogram (XP).
2. Zeven korenaren (zeven vette jaren).
3. Vijf olielampjes (wijze maagden).
4. Vijf broden en twee vissen (broodvermenigvuldiging).

Onder toezicht van Monumentenzorg heeft in de jaren 1993/1994 een grote restauratie van de buitenkant van de Schildkerk plaatsgevonden. Spectaculaire zaken zijn hierbij niet naar voren gekomen. Van deze restauratie is een fotoboek samengesteld.

Het Avondmaalservies

Bij de viering van het Heilig Avondmaal wordt gebruik gemaakt van het avondmaalservies bestaande uit :

- vier gegraveerde avondmaalsbekers' 2 uit de late helft van de 18^e eeuw en 2 uit 1820. Graveringen: 1 met “Gegeven uit Stadts middelen, ten dienste van de kercke”. Hieronder stadsgezicht met woningen waar boven uit torenspits van de oude toren. 1 met “Gegeven uit de Diaconie van Rijssen, ten dienste van des selfs kercke”. Hiertussen afbeelding van de kerk en toren en een kijkje vanuit het zuiden op de oude toren. De 2 bekers van latere datum “Gekocht uit de penning welke bij de openbare Godsdienstoefeningen voor de Kerk worden ingezameld” dit in een versiering van een lauwertak met Rijssen 1820.
- 1 oude tinnen, misschien 16^e eeuws “Bossche” kan.
- 1 groot tinnen bord
- 4 kleine tinnen borden.

De Learkamer

Wat betreft de informatie over de Learkamer zou alsnog vermeld kunnen worden dat het oude gedeelte, waarin het kerkelijk bureau gehuisvest is, in 1819 is gebouwd en tot 1874 dienst heeft gedaan als gemeenteschool. In 1834 werd deze school met een lokaal uitgebreid. Nadat in 1874 de Schildschool in gebruik was genomen, werd een jaar later het pand (gedeeltelijk) verbouwd tot woonhuis voor het eerste schoolhoofd, de heer Reinier Akkerman. In 1883 werd de woning betrokken door het nieuwe hoofd van de Schildschool, de heer Marinus van de Brink. In 1924, toen Van de Brink al was gepensioneerd en te kennen had gegeven wel te willen verhuizen naar een andere woning, bood de hervormde kerkvoogdij 6000 gulden voor het pand. De gemeenteraad besloot echter het pand aan te bieden voor 7000 gulden. De transactie kwam uiteindelijk tot stand waarna de verbouwing van de voormalige school tot catechisatielokaal kon beginnen.

Eind 1978 kocht de hervormde gemeente het terrein aan de Julianastraat waarop eerder de oude woningen van de Slotman van der Mijl stichting stonden. De onderhandelingen over deze grond waren al in 1976 begonnen. Uitbouw van de catechisatielokalen naar de Julianastraat was nu mogelijk. In de zomer van 1983 werd begonnen met de nieuwbouw waarvan de kosten meer dan een half miljoen bedroegen. Op 14 juni 1984 werd de Learkamer door de toen oudste predikant, ds. J. van Wier, officieel geopend.